

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nâsirüddin, *el-İ'lâm bi-mâ vaka'a fi Müş-tebehi'z-Zehebî mine'l-evhâm* (nşr. Abdürabbîn-nebî Muhammed), Medine 1407/1987, neşreden giriş, s. 21-73; a.mlf., *Tavzîhu'l-Müştebih* (nşr. Muhammed Nuaym el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, neşreden giriş, I, 50-90; a.mlf., *et-Tenkih fi hadîsi't-tesbih* (nşr. Muhammed b. Nâsir el-Acmî), Beyrut 1413/1993, neşreden giriş, s. 7-40; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-mû'esses li'l-Mu'cemi'l-mû'esses* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'asî), Beyrut 1415/1994, III, 285-289; Takıyyüddin İbn Fehd, *Laḥzû'l-elhâz (Zey-lü Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî* içinde, nşr. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 317-324; Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemû's-şüyûḥ* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad, ts. (Dârü'l-Yemâme), s. 238-239; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VIII, 103-106; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, s. 41-43; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâli*, II, 198-199; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 243-245; *Keşfü'z-zunûn*, I, 6, 158, 238; II, 838, 984, 1559, 1901; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 193; *İzâhu'l-meknûn*, I, 29, 95, 108, 126, 198, 318, 334, 533, 579; II, 58, 79, 87, 99, 407, 431, 585, 586, 614; Abdülhay el-Kettânî, *Fihri-sû'l-fehâris*, II, 675-677; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetfa'e* (Özbek), s. 148, 204, 241, 294, 442; Serkis, *Mu'cem*, II, 1625-1626; Ahlwardt, *Verzeichniss*, II, 18, 231; Brockelmann, *GAL*, II, 92; *Suppl.*, II, 83; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 237; Elbânî, *Maḥtûṭât*, s. 123-125; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûṭî*, Rabat 1397/1977, s. 103; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mû'ellifine'd-Dimaşkiyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 234-236; M. İsmâ Arrâr el-Hüseynî, *İthâfû'l-kârî bi-ma'rîfeti cühûd ve a'mâli'l-ulemâ' alâ Şahîhi'l-Buhârî*, Dimaşk - Beyrut 1407/1987, s. 284-285; Hâlid Reyân, *Fihri-sû maḥtûṭâtî'z-Zahiriyye: et-Târiḥ ve mülhakâtüh*, Dimaşk 1393/1973, II, 32-33, 302, 639; *el-Fihri-sû'ş-Şâmil: el-ḥadîs* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1991, I, 18-19, 32, 90, 134, 174, 248, 293, 294, 368, 424, 622; II, 805, 843, 870, 1082; III, 1362, 1369, 1564, 1703, 1746; Cezzâr, *Medâḥilü'l-mû'ellifin*, IV, 1718-1719; Ahmed Ali Muhammed, "Risâle fi zikri men sümmiye Muhammed kable milâdi seyyidinâ Resûlillâh şallallahüaleyhi ve sellem ve ma'ahâ kaşîdetü Bevâ'isi'l-fikre ilâ havâdişi'l-hicre", *Âlemü maḥtûṭât ve'n-nevâdir*, I/2, Riyad 1417/1997, s. 377-383.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBN NASRULLAH

(ابن نصرالله)

Ebû'l-Fazl Muhibbüddîn
Ahmed b. Nasrillâh b. Ahmed
et-Tüsterî el-Bagdâdî
(ö. 844/1440)

Hanbelî fakihî ve Mısır kâdilkudâtı.

17 Receb 765 (20 Nisan 1364) tarihinde Bağdat'ta dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 14 Receb, künye ve lakabı Ebû Yûsuf Şehâbeddin olarak kaydedilir. İlk tahsilini, Müstansiriyye Medresesi'nde müderris olan babasının ve Bağ-

dat'ın önde gelen âlimlerinin yanında tamamladı. Bunlar arasında Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Füvî, Ebû Bekir Necmeddin es-Sincârî, Şerefüddin Hüseyin b. Sâ-lâr el-Gaznevî ve Firûzûbâdî gibi âlimler sayılabilir. Daha on yedi yaşlarında iken kabiliyeti, zekâsı ve ilme olan merakı sebebiyle hocası Şemseddin el-Kirmânî'nin takdirini kazandı. Kirmânî'den Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhiḥ*'ine yazmış olduğu *el-Kevâkibü'd-derârî* adlı şerhi okuyarak icâzet aldı (782/1380). On sekiz yaşında Bağdat'ta ders ve fetva vermesi için kendisine icâzet verildi ve Müstansiriyye'de muîd oldu. Daha sonra ailesiyle birlikte Halep'e göç etti (786/1384); burada Şehâbeddin İbnü'l-Murahlil ve Ebû Bekir Şerefeddin el-Harrânî'den hadis dersi aldı. Ardından Ba'lebek'te Şemseddin İbnü'l-Yünâniyye'den, Dimaşk'ta Zeynüddin İbn Receb'den fıkıh ve hadis okudu. 787 (1385) yılında Kudüs'ü ziyaret etti ve buradan Kahire'ye geçti. Kahire'de Ebû'l-Yümn İbnü'l-Küveyk, Necmeddin İbn Rezîn, Mutarriz, Zeynüddin İbnü's-Şeyha, Sirâcüddin Ömer b. Raslân el-Bulkinî, Sirâcüddin İbnü'l-Mulakkın, Şehâbeddin el-Cevherî, Şemseddin el-Ferîsî ve Takıyyüddin ed-Dicvî gibi âlimlerin derslerine katıldı. Kaynaklarda Zeynüddin el-İrâkî'den hadis okuyup okumadığı hususunda çelişkili bilgiler vardır (Burhâneddin İbn Müfliḥ, I, 203; Sehâvî, *ez-Zeyl*, s. 114; İbnü'l-İmâd, VII, 250). Bir ara İskenderiye'ye geçerek Bahâeddin ed-Demâmî'nî'den ders aldı, daha sonra hacca gitti ve ardından Kahire'ye döndü.

Memlûk Sultanı Berkuk'u öven bir kaside ile Berkukıyye Medresesi'nin methini konu alan bir risâle kaleme alan İbn Nasrullah, Mevlânâzâde Şehâbeddin Ahmed'in ölümünden sonra bu medresenin hadis hocalığına tayin edildi (791/1389). Selâhaddin İbnü'l-A'mâ'nın vefatıyla da aynı medresenin fıkıh hocalığına getirildi (795/1393). Bu görevleri babasının ölümüne kadar onunla birlikte, onun vefatından (812/1409) sonra da tek başına yürüttü. Ayrıca Müeyyidiyye, Mansûriyye ve Şeyhûniyye medreselerinde Hanbelî fıkıhı okuttu. Bir müddet Kâdilkudât Mecdüddin Sâlim b. Sâlim'e ve ardından İbnü'l-Muğlî'ye niyabette bulunduktan sonra 828 yılı Safer (Ocak 1425) ayında Hanbelî kâdilkudâtılığına tayin edildi. Hanbelî mezhebini ön plana çıkarması sebebiyle 13 Cemâziyelâhir 829'da (22 Nisan 1426) görevinden alındıysa da 12 Safer 831'de (2 Aralık 1427) görevine iade edildi ve ölünceye kadar on dört yılı aşkın bir süre bu vazife-

de kaldı. Başta oğlu Yûsuf olmak üzere birçok talebe yetiştirdi. Kaynaklarda kendi döneminde Hanbelî fıkıhını en iyi bilen, fıkıh usulünde de derin bilgisi bulunan kişilerden biri olarak zikredilmektedir. İbn Nasrullah 15 Cemâziyelevvel 844 (12 Ekim 1440) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *Hâşiye (en-Nüket) 'ale't-Tenkih* (Zerkeşî'nin *Şahîh-i Buhârî*'ye yaptığı şerhin hâşyesidir), *Hâşiye 'ale'l-Fürû'* (İbn Müfliḥ'in eseri üzerine yazılmış bir hâşyedir), *Muhtaşaru Târihi'l-Hanâbile* (İbn Receb'in *ez-Zeyl'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*'sini ihtisar etmiştir), *Hâşiye 'ale'l-Vecîz*, *Hâşiye 'ale'l-Muharrer*, *Hâşiye 'ale'r-Ri'âye*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, IX, 139-141; İbn Tağrîberdî, *ed-Delîlû's-Şâfi* (nşr. Fehîm M. Şel-tût), Kahire 1399/1979, I, 93-94; a.mlf., *el-Menhelû's-şâfi*, II, 244-249; Burhâneddin İbn Müfliḥ, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Uzeymî), Riyad 1410/1990, I, 202-204; Bikâî, *Unvânü'z-zamân fi terâcimi's-şüyûḥ ve'l-akrân*, Köprülü Ktp., nr. 1119, vr. 55^b-56^a; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, II, 233-239; a.mlf., *ez-Zeyl'alâ Ref'i'l-işr* (nşr. Cûde Hilâl - M. Mahmûd Subh), Kahire 1966, s. 109-122; Ebû'l-Yümn el-Uzeymî, *el-Menhecü'l-aḥmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût vd.ğr.), Beyrut 1997, V, 222-228; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fi târihi's-Sâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, II, 505-507; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 250-251; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifin*, II, 195; Nâcî Ma'rûf, *Târihu 'ulemâ'i'l-Müstansiriyye*, Kahire 1976, I, 33, 35, 38, 144, 155-156, 256-257; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 577; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 264.

SAFFET KÖSE

İBN NÂZİRÜ'L-CEYŞ

(ابن ناظر الجيشى)

Takıyyüddin Abdurrahmân
b. Muhammed b. Yûsuf b. Ahmed
b. Abdiddâim et-Teymî
(ö. 786/1384)

Memlûklü devlet adamı.

Muhtemelen 726 (1326) yılında Kahire'de doğdu. Lakabını babasının görev unvanından alır. Dinî ilimler tahsil ettikten sonra kadı ve nâzirü'l-ceyş olan babasının sağlığında Dîvân-ı İnşâ'da kâtibü'd-destli-ğe girerek devlet hizmetine başladı ve bu görevini Bahrî Memlûk sultanları el-Melikü'l-Mansûr Selâhaddin Muhammed (1361-1363) ve el-Melikü'l-Eşref Şa'bân (1363-1376) dönemlerinde de sürdürdü. el-Melikü'l-Mansûr Alâeddin Ali tarafından 778 (1376) yılında babasının yerine nâzirü'l-ceyş tayin edildi ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı. Sultan Ber-

kuk'un birinci saltanatı sırasında öldü. Dîvân-ı İnşâ'daki yazışmalarda, müslüman ve yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplarda onun tarafından hazırlananlar örnek alınmıştır.

İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş'in kaleme aldığı *Kitâbü Teşkîfî't-Ta'rîf bi'l-muşâlahi's-şerîf*, divan kâtipleri için devletin divan ve resmî yazışma geleneğini açıklayan rehber mahiyetinde bir kitaptır ve müellifin kâtipliği sırasında yazılıp nâzîr'ü'l-ceyşliğe getirildiği yıl tamamlanmıştır. Eser, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *et-Ta'rîf bi'l-muşâlahi's-şerîf*'ini örnek alan ve bir bakıma onun zeyli gibi olan bir çalışmadır. Özellikle yedinci bölümü Memlükler'de büyük hükümdarlara hangi lakaplarla hitap edildiğini göstermesi açısından önemlidir. İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş kitabına kendi dönemiyle ilgili şahsî tecrübelerini de aktarmıştır. Kalkaşendî'nin çokça faydalandığı ve kaynakları arasında adını verdiği eser Rudolf Veselý tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 7; IV, 107, 116, 208, 210, 212; VI, 85; VII, 260, 267; IX, 320; X, 183; XIII, 315; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, II, 158-171; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI, 152, 227, 238, 239, 301; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 291; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, V, 193; P. M. Holt, "Rudolf Veselý (ed.): İbn Nâzîr al-Ğayş : Kitâb Ta'tîf al-ta'rîf bi'l-muşâlah al-şarîf", *BSOAS*, LII/3 (1989), s. 623; H. Eisenstein, "Kitâb ta'tîf al-ta'rîf bi'l-muşâlah al-şarîf par Taqî al-Dîn 'Abd al-Rahmân b. Muhibb al-Dîn Muḥammad al-Taymî al-Halabî, appellé Ibn Nâzîr al-ğayş", *WZKM*, LXXIX (1989), s. 286-287; C. E. Bosworth, "İbn Nâzîr al-Djays", *Et Suppl.* (İng.), s. 395; Nâhid Zaferî, "İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş", *DMBİ*, V, 19.

ASRÎ ÇUBUKÇU

İBN NAZÎF

(ابن نطف)

Ebû'l-Fezâil Muhammed
b. Ali b. Abdilazîz b. Nazîf
el-Gassânî el-Hamevî
(ö. 651/1253'ten sonra)

Eyyûbî veziri, tarihçi ve şair.

Hama'nın saygın ailelerinden olan ve şehrin o dönemdeki en güzel camilerinden birine adını veren Benî Nazîf'e mensuptur. Suriye'de Eyyûbîler'in hizmetinde kâtiplik ve vezirlik görevlerinde bulundu. Muhtemelen kadılık da yapmıştır; zira Bağdatlı tarihçi Nâsîrüddin İbnü'l-Furât ondan bu unvanla bahsetmektedir (*Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk*, IV/1, s. 6). Eyyûbîler'in iç politikasında oynadığı rol ve kaleme aldığı tarih kitaplarının dışında haya-

tına dair bilinenler oldukça sınırlıdır. Çağdaş tarihçiler ondan söz etmezler; dolayısıyla hakkındaki bilgiler hemen hemen tamamen kendi kitabında verdiklerinden ibarettir. Gençliğinde, günümüze ulaşmamış bir eserini ithaf ettiği Eyyûbî Veziri Seyfeddin Ali b. Ebû Ali el-Hezbânî ile arkadaş olduğu sanılmaktadır (Gottschalk, s. 11).

İbn Nazîf, *et-Târîhu'l-Manşûrî* adlı eserinde hayatında yer alan bazı önemli olaylardan bahsetmektedir. Bunlardan, onun önceleri Fırat kenarındaki Ca'ber Kalesi'nde Eyyûbî Emiri el-Melikü'l-Hâfız b. el-Melikü'l-Âdil'in kâtip ve veziri olduğu anlaşılmaktadır. 626 (1229) yılında, siyasî bakımdan büyük önem taşıyan, Mardin emîrinden Dimaşk Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Mûsâ için vasallık yemini alma görevini yerine getirmiştir. Yine bizzat anlattığına göre 627'de (1230) Celâleddin Hârizmşâh'a karşı Doğu Anadolu'ya sefere çıkan Sultan el-Melikü'l-Eşref'in kumandasındaki orduda bulunurken Erciş'te bayram günü sarhoş yakalanarak mevkî ve malları elinden alınıp Ca'ber Kalesi'nde zindana atılmıştır. Böylece el-Melikü'l-Hâfız'ın sarayındaki hayatı sona ermişse de ertesi yıl hâmisî konumunda olan el-Melikü'l-Eşref'in aracılık etmesiyle serbest bırakılmış ve zindanda bozulan sağlığının tedavisi yoluna gidilmiştir. Ancak kendisi bir komplo endişesiyle buradan kaçarak Rahbe'de el-Melikü'l-Mansûr Nasreddin İbrâhîm'in hizmetine girmiş, 637'de (1239) el-Melikü'l-Mansûr babası el-Melikü'l-Mücâhid'in yerine Humus (Hims) emîri olduğunda da son eserini *et-Târîhu'l-Manşûrî* adıyla ona sunmuştur. İbn Nazîf'in ölüm tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak babası Şemseddin'den sonra el-Cezîre'yi idare etmekle görevlendirilen Sâhib Muhyiddin b. Nedî el-Cezerî'nin ölümünde onu öven şairler arasında adına rastlanması (Safedî, I, 173) 651 (1253) yılında hayatta bulunduğunu göstermektedir.

Eserleri. 1. *Muhtaşaru siyeri'l-evâ'il ve'l-mülûk ve vesiletü'l-'abdi'l-memlûk*. Câhiliye döneminden başlayarak Abbâsî Halifesi Mühtedî-Billâh zamanına (869-870) kadar olan İslâm tarihini ele alır; Vezir Seyfeddin Ali b. Ebû Ali el-Hezbânî'ye ithaf edilmiştir (Bibliothèque Nationale, Ar., nr. 1507). 2. *el-Keşf ve'l-beyân fi havâdisi'z-zamân*. Büyük bir ihtimalle müellif bu eserini Ca'ber Kalesi'nde hâpiste iken yazmaya başlamış ve Rahbe'de tamamlamıştır. Günümüze ulaşmayan eserin muhtevasının çok geniş olduğu et-

Târîhu'l-Manşûrî'de ondan sık sık yapılan alıntılardan anlaşılmaktadır. 3. *et-Târîhu'l-Manşûrî: Telhîşü'l-Keşf ve'l-beyân fi havâdisi'z-zamân*. Yazımı 631'de (1234) tamamlanan kitabın St. Petersburg'daki Asya Müzesi'nde (nr. 521) bir yazma nüshası mevcuttur (Rosen, s. 95-98). İbn Nazîf, başlıkta da belirttiği gibi burada *el-Keşf ve'l-beyân*'ın bir hulâsasını yapmak istemiş, onda olduğu gibi yaratılıştan kendi zamanına kadarki olayları ayrıntılı bir şekilde ele almayı hedeflememiştir. Bundan dolayı ayrıntılarda birçok defa "et-Târîhu'l-kebir" veya "et-Târîhu't-tavil" dediği *el-Keşf ve'l-beyân*'a başvurmuştur. *et-Târîhu'l-Manşûrî*, Selâhaddin'in Eyyûbî'nin ölümünden (589/1193) sonra gelişen olaylar ve onun 631'e (1234) kadar hüküm süren haleflerinin icraatı için ilk elden bir kaynak niteliğindedir. Eser İbnü'l-Esir, Sibt İbnü'l-Cevzî ve İbn Vâsıl gibi Arapça yazar tarihçilerin çalışmalarından bağımsızdır; buna karşılık Farsça yazar İbn Bibî ve Nesevî'nin haberleriyle ortak noktaları bulunmaktadır. İbn Nazîf'in, özellikle el-Melikü'l-Eşref'in siyasetini ortaya koyarken hissettirdiği Eyyûbî taraftarı tavrına karşılık olayları anlatırken sergilediği objektif tutum çok şaşırtıcıdır. *et-Târîhu'l-Manşûrî*, VII. (XIII.) yüzyılın ilk yıllarına kadar belgelere ve görgü şahitlerine dayanır. Şüphesiz bunda, müellifin kâtiplik ve vezirlik yaptığı sırada başka kaynaklarda yer almayan belgelere ve ilk elden bilgilere ulaşma imkânına sahip olmasının büyük etkisi vardır. Bunun için Suriye, Anadolu (özellikle Doğu Anadolu), Sicilya ve Güney İtalya'daki siyasî gelişmeleri ele alır. Meselâ Alman İmparatoru II. Friedrich'in kutsal topraklarda bulunuşundan bahseder. İmparatorun Kudüs, Beytülâhm ve Nâsıra'nın Haçlılar'a iade edilmesinden ve kendisinin 627'de (1230) İtalya'ya dönmesinden sonra Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Nâsîrüddin ile veziri Fahreddin İbn Hameveyh'e yazdığı iki Arapça mektubun metinlerini verir. Eser aynı zamanda Sicilya'daki müslümanların âkıbeti, özellikle de adadan kaçan Araplar'la orada kalanlar hakkında ayrıntılı bilgiler içerir. İbn Nazîf'in eseri Eyyûbîler, Hârizmşâh Alâeddin Muhammed b. Tekiş'in Muizzüddin Muhammed b. Sâm'a karşı yaptığı seferlerin stratejisi ve Moğollar'ın 616-617 (1219-1220) yıllarında Bağdat yakınlarına ulaşan baskınları hakkında orijinal bilgiler vermektedir. *et-Târîhu'l-Manşûrî*'nin önemini daha sonraki Arap tarihçileri arasından sadece Bağdatlı Nâsîrüddin İbnü'l-Furât farketmiş ve onu